

FORSKNINGSFUSKETS ANSIKTEN

**Del 1 i seminarierien "Den gode forskaren:
Etik och hederlighet i forskningens värld"**

ETT SEMINARIUM ARRANGERAT AV SVERIGES UNGA AKADEMI OCH
EXPERTGRUPPEN FÖR ETIK VID VETENSKAPSRÅDET 2016

© SVERIGES UNGA AKADEMI 2016

FORSKNINGSFUSKETS ANSIKTEN
Ett seminarium arrangerat av Sveriges unga akademi
och Expertgruppen för etik vid Vetenskapsrådet,
Lunds universitet, 2016.

FOTO: Ana Beramendi/Sveriges unga akademi

FORSKNINGSFUSKETS ANSIKTEN

Forskningsfuskets ansikten är det första seminariet i serien *Den gode forskaren: Etik och hederlighet i forskningens värld*, som initierats av Sveriges unga akademi.

Seminarieserien ges under 2016–2017 på fyra olika lärosäten i landet i samarbete med Expertgruppen för etik vid Vetenskapsrådet.

Forskningsfuskets ansikten ägde rum vid Lunds universitet den 29 september och lockade ett 60-tal deltagare från olika vetenskapsområden och verksamheter.

OM SEMINARIET

Vid seminariet medverkade: **Göran Hermerén**, professor emeritus i medicinsk etik vid Lunds universitet med föredraget "Oredlighetsbegreppets gränser – en svensk och internationell utblick". **Mats Johansson**, docent i medicinsk etik vid Lunds universitet talade under rubriken "Att förebygga forskningsfusk, hur är man en god forskare?". **Maria Thuveson**, chef för forskningsfinansieringsavdelningen vid Vetenskapsrådet, bidrog med föredraget: "Etik i forskningsansökningar. Vad krävs? Perspektiv och tankar från en forskningsfinansiär".

I seminariets andra diskussionsorienterade del kallad "Fusklabbet" inledde **Göran Sandberg**, ordförande i nämnden för utredning av vetenskaplig oredlighet vid Lunds universitet, följt av inspel från **Katarina Jacobsson**, professor i socialt arbete samt **Malin Parmar**, professor i cellulär neurovetenskap, båda vid Lunds universitet.

Programansvariga samt moderatorer för seminariet var **Helena Sandberg** ledamot i Sveriges unga akademi, docent i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet och **Nils-Eric Sahlin**, ordförande i Expertgruppen för etik vid Vetenskapsrådet, professor i medicinsk etik vid Lunds universitet. Viktiga frågor som seminariet ville lyfta var: Vad är vetenskaplig redlighet? Var finns frestelserna till att ta genvägar i forskningen? Hur förhindrar vi att fusk och oredlighet sker? Hur skapar vi ett klimat där vi alla tar ansvar för att forskningsfusk inte sker?

FÖRORD

NILS-ERIC SAHLIN, ORDF. VETENSKAPSRÅDETS EXPERTGRUPP FÖR ETIK, PROFESSOR I MEDICINSK ETIK, VID LUNDS UNIVERSITET

HELENA SANDBERG, LEDAMOT I SVERIGES UNGA AKADEMI OCH DOCENT I MEDIE- OCH KOMMUNIKATIONSVETENSKAP, VID LUNDS UNIVERSITET

I Sveriges unga akademi hade vi länge fört interna diskussioner om forskningsetik och närt en önskan om att lyfta dessa frågor även i publika sammanhang. I takt med att forskningsfusk klättrat på både den akademiska och mediala agendan det senaste året, på grund av Macchiariniskandalen vid Karolinska institutet, togs beslut om att gå från ord till handling.

Fusk är i sig inget nytt fenomen. Det har förekommit i alla tider. Det smusslas, myglas, bedras, handlas oärligt och luras. I vardagen fuskas det med självscanning i livsmedelsbutiker och inkomstdeklarerationer. På sportarenan fuskas idrottare genom användande av otillåtna preparat, och i forskningen fuskas det exempelvis genom plagiering och stöld av idéer. Trots att fusk pågår hela tiden i akademien vet vi fortfarande ringa om det. I fuskets natur ligger ju en önskan om att inte uppdagas. Det är bara "toppen av isberget" som kommer till vår kännedom eller blir ären-

de för en anmälan, säger Göran Sandberg, ordförande i nämnden för utredning av oredlighet vid Lunds universitet.

Titeln på seminariet "Forskningfusket ansikten" indikerar att fusk är ett mångfasetterat fenomen. Fusk och oredlighet kommer till uttryck på en mängd olika sätt inom olika vetenskapsområden. Det finns dessutom otaliga gråzoner där det ingalunda är självklart eller enkelt att dra gränser för vad som är fusk och vad som inte är fusk och kanske snarare uttryck för bristande omdöme, något som i sig kan vara klandervärt..

Några exempel från kollegor i akademien som innan seminariet ombads reflektera kring erfarenheter av forskningsfusk ger en fingervisning om fuskets variationsrikedom:

"Den största lockelsen ligger i att kopiera andra..."

”Forskareiska problem med vilka författare som bidragit till forskningen har vi nog en hel del av.”

”En mild form av fusk kan vara att man refererar till källor och litteratur utan att ha läst dem.”

”För mig är nog den vanligaste typen av oredlighet, inom medicinsk forskning, selection bias. Det är inte en så spektakulär form av fusk, är oerhört svårt att bevisa, men är nog dessvärre också väldigt utbrett.”

”Vet inte om det är fusk, men många gör väldigt starka ’claims’ och hävdar att de är både kreativa och intelligenta. De ljugar kanske inte i sina tekniska beskrivningar men hävdar mycket stark impact. Man kan ju inte skriva en ansökan idag utan att ljuga om impact. Det leder till ren spektakelforskning. Ofta bidrar universitetens pr-människor till detta slags fusk genom att starkt överdriva forskningsresultat i pressreleaser med mera.”

Forskning är liksom idrott i mångt och mycket en tävling om att komma först, att vinna pris och erkännande. Med en allt högre grad av beroende av externa finansierare och ständigt ökade krav på excellens och produktivitet blir frestelserna att gena i kurvorna fler – för den enskilde forskaren, men kanske också för ledning och forskningsadministratörer. Fusk och

oredlighet är samtidigt ett laddat ämne och för många svårt att prata om. Att påtala oredligheter eller misstänkt fusk kan därtill vara riskfyllt. Visselblåsare blir lätt illa sedda och sätter sin karriär på spel. Att till och med bjuda in medverkande till ett seminarium om forskningsfusk kan vara problematiskt, vilket blev tydligt i samtal med kollegor under planeringen av seminariet.

”Både X och Y har en så pass stark ställning i forskarsamhället att de vågar prata om dessa frågor utan risk för repressalier.”

En forskare i humaniora som uttalade sig kring seminariet menade att tematiken var problematisk då det här med forskningsetik och fusk helt utgår från hur man bedriver forskning inom medicin. En allvarlig missuppfattning. Etikprövning är i princip omöjligt då man bedriver kvalitativ etnografisk forskning, menade vederbörande, då forskningsprocessen är så svår att förutsäga (vilket inte stämmer) och kräver stor flexibilitet. En annan kollega i akademien menade nästan förnärmad att fusk inte förekom vid den egna institutionen, förutom i studentarbeten:

”Vi har inte varit ens i närheten av forskningsfusk. Vi har en god etisk ryggrad... tydligen.”

Detta kan anses vara ett svar som dels indikerar att vi i akademien på alla sätt

vill distansera oss från ämnet och absolut inte identifiera oss som fuskare eller ens se fusket. Möjligen ägnar andra sig åt forskningsfusk, men inte vi. Med sådana skyglappar lär det blir svårt att ta tag i dessa viktiga frågor – vill man inte se något är det svårt att göra det. Detta kan vara ett uttryck för att vi behöver bli bättre på att faktiskt identifiera fusk och oredlighet för att också kunna förebygga det. Alltså göra det oredliga pratbart!

Vi behöver alla hjälpas åt i detta arbete, bli mer medvetna om de forskningsetiska

och forskningsetiska regler och principer som gäller, men också bli bättre på att känna igen och tala om forskningsfusk och dess gränzoner för att kunna motverka att fel begås, avsiktligt såväl som oavsiktligt. Med seminariet "Forskningfusket ansikten" hoppas Sveriges unga akademi och Expertgruppen för etik vid Vetenskapsrådet kunna bidra till att ett sådant samtal kommer till stånd.

Vi vill här också passa på att framföra ett stort tack till de medverkande föredragshållarna liksom alla deltagare i seminariet.

Panel: Göran Sandberg, Maria Thuveson, Mats Johansson och Göran Hermerén.

ABSTRAKT

OREDIGHETSBEGREPPETS GRÄNSER – EN SVENSK OCH INTERNATIONELL UTBLICK

GÖRAN HERMERÉN, PROFESSOR EMERITUS I
MEDICINSK ETIK VID LUNDS UNIVERSITET

Syftet med framställningen är att belysa frågor som (1) hur vanliga olika former av oredlighet i forskningen är, (2) vad som inbegrips i begreppet oredlighet, (3) hur gränserna sätts när det gäller begreppets innehåll och (4) om det finns skillnader i synsätt mellan discipliner, policyorgan och länder – samt en del svårigheter vid besvarandet av dessa frågor. Positiva och negativa utgångspunkter för besvarandet av sådana frågor uppmärksammas.

Den klassiska FFP-definitionen (i termer av 'fabrication, falsification and plagiarism') och några variationer av den diskuteras, liksom intentionernas omdebatterade roll i gränsdragningsproblematiken. Fördelar och nackdelar med vaga definitioner kommenteras. Fokus på förebyggande insatser är viktig. Men sanktioner för brott mot riktlinjerna är också nöd-

vändiga. Kort presenteras några idéer om graderade sanktioner för överträdelser.

Flera internationella och nationella riktlinjer för god forskningssed är idag under revision. Skälen till detta redovisas kortfattat. Det finns utrymme för förbättringar, både av praxis och riktlinjerna. Forskningen är inte statisk, och förutsättningarna varierar inom olika vetenskapsområden bland annat när det gäller reproducerbarhet – och därmed en möjlighet till kontroll. Empiriska studier tyder också på kulturella skillnader.

ABSTRAKT

ATT FÖREBYGGA FORSKNINGSFUSK, HUR ÄR MAN EN GOD FORSKARE? – NÅGRA REFLEKTIONER

MATS JOHANSSON, DOCENT I MEDICINSK ETIK VID
LUNDS UNIVERSITET

Vetenskaplig oredlighet förekommer i olika former – från plagiat och fabrikation av data till hedersförfattarskap och sabotage. Varje form kan i sin tur ta sig flera olika uttryck, allt beroende på inomvetenskapliga normer, publiceringskanaler, arbetsplatsen mm. Också skälen bakom oredligheten varierar. Hyperkonkurrens om resurser och tjänster, okritiska forskarmiljöer, rädsla för repressalier (om man ifrågasätter ex seniora forskare) hör till några av de omständigheter som gör att oredlighet kan gro.

Ett förebyggande arbete måste förhålla sig till och hantera dessa omständigheter. I ett första skede måste omständigheterna synliggöras i systematisk forskningsetisk utbildning på olika nivåer, forskarhandledning och på ledningsnivå. Arbetet måste dessutom involvera tydliga besked om vad som är tillåtet och otillåtet, en fungerande tillsyn, rättssäkert oredlighetsutredningar och kännbara sanktioner.

ABSTRAKT

ETIK I FORSKNINGS- ANSÖKNINGAR. VAD KRÄVS? PERSPEKTIV OCH TANKAR FRÅN EN FORSKNINGS- FINANSIÄR

MARIA THUVESON, CHEF FÖR FORSKNINGS-
FINANSIERINGSAVDELNINGEN VID VETENSKAPSRÅDET

Vetenskapsrådet ska ge stöd till grundläggande forskning av högsta vetenskapliga kvalitet inom samtliga vetenskapsområden, det står i den förordning som gäller för Vetenskapsrådet. Vetenskapsrådet har en ledande roll för att utveckla svensk forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och vi vill med det bidra till samhällets utveckling. Varje år inkommer cirka 6 000 ansökningar om forskningsbidrag till Vetenskapsrådet. Beredningsgrupper bestående av aktiva forskare med hög sakkompetens bedömer dessa ansökningar enligt tydliga kriterier. Men forskning av högsta vetenskaplig kvalitet leder till ny kunskap och nytt vetande. Det kan vara svårt för en sakkunnig forskare att helt sätta sig in i ett nytt forskningsprojekt. Forskare

måste därför alltid vara hederliga i sina ansökningar. En forskare får aldrig förvränga, förfalska, vilseleda eller plagiera. Alla forskningsresultat måste redovisas öppet så att andra forskare kan kontrollera och upprepa forskningen. Först då kan forskningen betraktas som vetenskapligt godtaggen. Det största ansvaret för förebyggande åtgärder ligger på forskningsutförarna som måste utbilda forskare i forskningsetik, ständigt följa upp sitt utbildningsarbete och vara noggranna i sin rekrytering av forskare. Men ett stort ansvar vilar också på forskningsfinansiärerna som måste utbilda sina granskare, ha tydliga riktlinjer för etik vid sakkunniggranskning och ständigt hålla de forskningsetiska frågorna aktuella.

REFLEKTION

GÖRAN SANDBERG

PROFESSOR I BYGGNADSMEKANIK

ORDFÖRANDE I NÄMNDEN FÖR UTREDNING AV

VETENSKAPLIG OREDLIGHET VID LUNDS UNIVERSITET

Under senare år har forskningsfusket tilldragit sig ett betydande intresse genom några högprofilerade fall. Fallen har också satt agendan för diskussionen. Det luftas på debattsidor, se till exempel <http://www.svd.se/nu-behovs-en-kraftsamlings-mot-forskningsfusk>. Det avspelas också i den utredning som nu pågår i Sverige kring den framtida hanteringen. Detta är en del av ”fuskets ansikten”.

Det finns andra fasetter av fuskets som fått mindre uppmärksamhet. Det berör finansiella och ekonomiska faktorer som påverkar forskningen negativt. Fuskets har också ofta två parter, någon som utnyttjar och någon som blir utnyttjad. Det berör alltså ”mjuka” värden som anständighet, hur vi samarbetar, vänskap, ovänskap och maktutövning. Forskningsfusk som synliggörs är alltid kopplat till betydande ansträngning hos inblandande. Och lika påfrestande är det när man söker svälja förtreten i tro att problemen försvinner och att det blir bättre. I båda situationerna tar det energi från forskningen och, lika viktigt, det är smärtsamt i båda fallen.

I arbetet inom LERU (League of European Research Universities) om ”Research Integrity” är fokus också i stor utsträckning inte hur man skall identifiera fusk utan hur det skall motverkas. I det första mötet från 2012 fastnade en ”one-liner” hos mig ”Forskarna ska vara trovärdiga genom att forskning är tillförlitlig”. En liknande aspekt är det som Birgitta Forsman formulerade i en rapport till Vetenskapsrådet 2007. Frågan är där om insatserna mot fuskets skall ha som mål att straffa individen eller göra forskningen trovärdig. Det ger olika insatsvägar. Vi får vara beredda till bådadera

ATT LÄSA

BEGREPP OM FORSKNINGSFUSK
RAPPORT PÅ UPPDRAG AV VETENSKAPSRÅDET, BIRGITTA FORSMAN, 2007
[HTTPS://WWW.VR.SE/DOWNLOAD/18.4DA1D17512B4B7A738380002887/BEGREPP+OM+FORSKNINGSFUSK,+RAPPORT+TILL+VETENSKAPSR%C3%A5DET.PDF](https://www.vr.se/download/18.4DA1D17512B4B7A738380002887/BEGREPP+OM+FORSKNINGSFUSK,+RAPPORT+TILL+VETENSKAPSR%C3%A5DET.PDF)

THE EUROPEAN CODE OF CONDUCT FOR RESEARCH INTEGRITY
[HTTP://WWW.ESF.ORG/FILEADMIN/PUBLIC_DOCUMENTS/PUBLICATIONS/CODE_CONDUCT_RESEARCHINTEGRITY.PDF](http://www.esf.org/fileadmin/public_documents/publications/code_conduct_researchintegrity.pdf)

REFLEKTION

KATARINA JACOBSSON
PROFESSOR I SOCIALT ARBETE VID
LUNDS UNIVERSITET

Etikdiskussioner som har förts på Socialhögskolan har bland annat rört forsknings- och publiceringsetik i relationen handledare-doktorand. Med anledning av en förändrad avhandlingstradition där doktoranderna vid institutionen tidigare i princip uteslutande författade monografier och vi nu ser alltfler sammanläggningsavhandlingar, har frågor om författarskap aktualiserats på ett för oss nytt sätt. Det är numera vanligt att både doktorand och handledare står som författare till artiklar och vi har fört diskussioner om vilken arbetsinsats som kan legitimera handledaren som medförfattare eller om det blott handlar om ”vanlig” handledning (handledaren till en monografi omnämns ju traditionsenligt endast i

ett förord). Här finns olika traditioner och konventioner att begrunda. I en tidsånda av ökad publiceringshets finns risken att handledare kan frestas att meritera sig på doktorandens bekostnad. Samtidigt kan medförfattarskapet signalera doktorandens samarbetsförmåga och inkludering i en etablerad forskargrupp. Ytterligare frågor att fundera över är hur vi ska hantera misstankar om oegentligheter: allt från lite skamfilad anständighet till explicit fuskande. Misstankar och anklagelser om fusk skapar misstro och samarbetsproblem varför det är angeläget att det hanteras på ett sätt som vinner legitimitet. Är externa granskningar självklart att föredra framför interna?

REFLEKTION

MALIN PARMAR

**PROFESSOR I CELLULÄR NEUROVETENSKAP VID
LUNDS UNIVERSITET**

Som stamcellsforskare i Sverige är frågan om oredlighet i forskning och vikten av att följa de etiska regelverk och riktlinjer som finns på plats högst aktuell. I och med den höga profil Macchiarini-ärendet fått, får jag ibland frågan från journalister eller kollegor hur detta kunde gå så långt. De undrar om något liknande skulle kunna ske inom de translationella projekt jag jobbar inom med syfte att utveckla nya stamcellsbaserade behandlingar för Parkinsons sjukdom.

Mitt instiktiva svar är nej, men svaret kräver givetvis en motivering och reflektioner kring hur man skyddar sig och säkerställer korrekta forskningsresultat och adekvata kliniska studier. För mig ligger svaret i samarbete. Inom mitt fält jobbar

vi i en mängd olika breda och tvärvetenskapliga nätverk: lokalt, nationellt, på EU-nivå och globalt. Förutom att detta ökar kvaliteten på forskningen, så byggs genom samarbete viktiga skyddsmekanismer och säkerhetsnät in. Kollegor reproducerar resultat, forskningsfynd presenteras, diskuteras och ifrågasätts under tiden de produceras och rapporteras, inte bara som en slutprodukt i vetenskapliga publikationer för andra att läsa. Utöver detta förs det en ständig dialog mellan forskare, kliniker, etiker, samhällsvetare och patientorganisationer inom alla dessa nationella och internationella nätverk. Genom att jobba nära tillsammans tror jag därför att man skyddar sig mot fusk och oredlighet och sätter patienterna i fokus.

Helena Sandberg modererar "Fusklabbet".

Publikreflektion från Katarina Jacobsson.
Malin Parmar (till höger).

SVERIGES UNGA AKADEMI

Sveriges unga akademi är ett oberoende, tvärvetenskapligt forum för ett urval av de mest framstående yngre forskarna i Sverige inom alla ämnesområden. Akademien möjliggör möten över ämnesgränserna som ger upphov till oväntade initiativ. Den bildades 2011 på initiativ av Kungl. Vetenskapsakademien och har idag 34 ledamöter. Sveriges unga akademi vill verka för svensk forskning genom att bland annat föra en dialog med beslutsfattare, föra ut forskning i samhället, driva tvärvetenskapliga projekt och inspirera unga människor att forska. Sveriges unga akademi är öppen för forskare inom alla ämnesområden. Kriterier för inval är vetenskaplig excellens och ett varmt engagemang för forskning. Unga akademier har startat och startar på flera håll över hela världen.

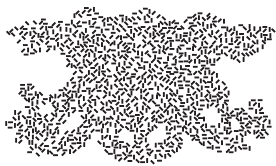
Mer information om Sveriges unga akademis aktiviteter:

[HTTP://SVERIGESUNGAAKADEMI.SE](http://SVERIGESUNGAAKADEMI.SE)

VETENSKAPSRÅDETS EXPERTGRUPP FÖR ETIK

Expertgruppen för etik har det övergripande beredningsansvaret för etikfrågor vid Vetenskapsrådet, framför allt för arbetet med frågor av forskarettisk karaktär och övergripande forskningsetiska frågor.

Expertgruppen för etik arbetar till exempel med etiska frågor i samband med kommersialisering av forskningsresultat, integritetskänsligt material samt utarbetar policyskrifter.

SVERIGES UNGA AKADEMI

VETENSKAPSRÅDETS
EXPERTGRUPP FÖR ETIK

sverigesungaakademi.se/foetiklund, sverigesungaakademi.se/foetiksth
Twitter: @Ungaakademin #foetik Facebook: Sveriges unga akademi